

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Valtioneuvosto on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi. Kotimaisten kielten keskus tarkastelee lausunnossaan aihepiiriä kielten näkökulmas-ta. Käsittelemme lausunnossamme kansalliskielten asemaa koulutuksessa ja maahanmuuttajien kielikoulutukseen liittyviä teemoja. Tämän lisäksi esitämme joitain sisällön rajaukseen ja tekstin jäsentämiseen liittyviä havaintoja.

Yleisiä havaintoja

Selonteko on ajankohtainen ja tarpeellinen. Siinä on pyritty tunnistamaan koulutusjärjestelmän muutostarpeita pitkälle tulevaisuuteen. Yleinen päämäärä ☐ väestön sivistys- ja koulutustason nostaminen ☐ on mitä kannatettavin. Selonteko tähtää hyvin korkealle, ja sen tavoitteet ovat suorastaan yleviä (tiivistetysti s. 11☐12). Valmistelussa on hyödynnetty laajaa asiantuntija-joukkoa ja taustatyötä on tehty paljon. Tämä on myönteinen asia.

Tarkastelun aikajänne on verraten pitkä ("kohti 2040-lukua ulottuva koulutuksen ja tutkimuk-sen visio"). Teksti puuttuu välistä hyvin yksityiskohtaisiin asioihin yleisten periaatteellisten linjausten sijasta (esim. opintotuen kuvaus). On epävarmaa, kantaako syvälle päivänkohtaisiin asioihin menevä teksti hedelmää visiointiin keskittyvässä työssä.

Kotimaisten kielten keskus pitää ilahduttavana sitä, että kansalliskieliä käsitellään tekstissä rinnakkain ja tasaveroisina. Ruotsinkielistä koulutusta käsitellään verraten paljon pitkin selon-tekoa, mutta myös erillisenä lukunaan (3.10). Hyvin myönteisenä asiana pidämme myös sitä, että

maahanmuuttajataustaisten oppimiskysymyksiä ja koulutustilannetta tarkastellaan laajasti (erit. 3.11).

Kiinnitämme huomiota tekstin jäsentämiseen. Selonteossa muotoillaan konkreettisia tavoitteita ja niille toimenpide-ehdotuksia (luku 3). Tällainen rakenne helpottaa viestin ymmärtämistä ja palvelee tarkoitustaan.

Selonteko on sisällöllisesti sekakoosteinen. Siinä ei pidetä erillään yleisiä, kauaskantoisia sivistys- ja koulutuspoliittisia tavoitteita (visio) ja käytännön toteuttamiseen liittyviä ratkaisuja (päivänpolttava hallitustyöskentely). Varsinkin tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) käsittely esitetystä laajuudessa koulutusjärjestelmän tarkastelun yhteydessä tuntuu pe-rusteettomalta. Selonteko voisi keskittyä koulutuspolitiikan perusteisiin.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

-

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

-

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Korkeakoulut (3.3)

Selonteossa esitetään yleinen tavoite, jonka mukaan väestön osaamis- ja koulutustasoa nostetaan. Korkeakoulutukselle asetetut tavoitteet ovat kunnianhimoisia. Tavoitellaan muun muassa sitä, että 2030-luvulla puolet ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon.

Otamme puheeksi kolme esitettyä toimenpidettä ja niiden vaikutuksen Suomen kielitilanteeseen (s. 31):

- Korkeakoulut lisäävät laajapohjaisella yhteistyöllä ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden rekrytointia suomalaisiin korkeakouluihin. Tavoitteena on, että ulkomaalaisten opiskelijoiden osuus kasvaa 15 prosenttiin kaikista tutkinto-opiskelijoista vuoteen 2030 mennessä.
- Korkeakoulut integroivat kansainväliset osaajat korkeakouluihin, suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään yhteistyössä elinkeinoelämän ja julkisen sektorin työnantajien kanssa. Tutkinnon suorittaneista ulkomaalaisista opiskelijoista 75 % työllistyy suomalaisille työmarkkinoille.

- Opiskelijoiden maahantuloa sujuvoitetaan ja mahdollistetaan tutkinnon suorittaneille pysyvä oikeus jäädä Suomeen. (tavoitteet täsmentyvät Talent Boost -tiekarttatyössä syksyn aikana, lisätään tavoite myös tutkijoille).

Sekä ulkomaalaisten opiskelijoiden lisääminen korkeakoulutuksessa että heidän työllistymisen-sä Suomeen ovat kannatettavia ajatuksia. Myös niin sanotut kansainväliset osaajat ovat luonnollisesti tervetulleita maahan. Rivien välistä on kuitenkin luettavissa, että niin ulkomailta tuleville opiskelijoille kuin asiantuntijoille tarjotaan (täysin) englanninkielinen ympäristö.

Selonteko tavoittelee korkeakoulutettujen pysyvää maahanmuuttoa. Näkemyksemme mukaan korkeakoulutetut tarvitsevat myös kansalliskielten osaamista. Siihen, tahtooko muualta opiskelmaan tai työskentelemään tullut jäädä Suomeen, vaikuttaa merkittävästi samastuminen suomen tai ruotsin kielellä ympäröivään yhteiskuntaan.

Koulutuspoliittisessa selonteossa tulisi esittää selvät toimenpiteet siihen, millä keinoin muualta muuttaneet korkeakoulutetut saavuttavat riittävän kansalliskielten taidon. Tähän asti käytössä ollut menettely, joka siirtää kansalliskielten käytön koulutuksessa sivuun englannin tieltä, ei ole kestävä ratkaisu. Kielikoulutuspoliittiselta selonteolta voi odottaa linjauksia vähintään siihen, miten koulutusjärjestelmään luodaan toimiva rinnakkaiskielisyttä soveltava malli (kaavailtua S2-opetuksen kehittämishjelmaa vuosille 2021–2023 käsittelemme tuonnempana).

Sanomamme voi tiivistää seuraavasti: Kotimaisten kielten keskus pitää erittäin ongelmallisena sitä, jos yhteiskuntaamme alkaa rakentua koulutetun väestön englanninkielinen kupla (jonka muodostumista valtiolta toimillaan suoraan tai ainakin epäsuorasti tukee).

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

-

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyö (luku 3.5)

Vapaa sivistystyö on ollut koulutusjärjestelmämme historiassa hyvin keskeinen toimintamuoto yli sadan vuoden ajan. Se lisää ihmisten osaamista ja hyvinvointia ja tukee yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta. Varsinkin 2000-luvulla on noussut keskeiseksi se, että vapaan sivistystyön oppilaitokset toimivat merkittävinä maahanmuuttajien kouluttajina.

Vapaan sivistystyön toimijoilla on merkittävä asema maahanmuuttajien kielikoulutuksen järjestämisessä. Kotimaisten kielten keskus puoltaa toimenpidettä, jonka mukaan vapaan sivistystyön rahoitus on ennakoitavaa. Se mahdollistaa pitkäjänteisen toiminnan. Tämän ei kuitenkaan pidä johtaa siihen, että valtiovalta lipsuu kotoutujille ja maahanmuuttajille järjestettävästä kielinopetuksesta. Toimimalla koulutuksen järjestäjänä vapaa sivistystyö tukee kielikoulutusta, josta valtiovalta kantaa vastuun.

Vapaaseen sivistystyöhön liittyvänä toimenpiteenä esitetään, että maahanmuuttajille tarkoitettua vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyys ja saatavuus molemmilla kansalliskielillä varmistetaan (s. 40). Tämä on merkittävä linjaus.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

-

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

-

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

-

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Ruotsinkielinen koulutus (erit. 3.10)

Luku 3.10 syventyy ruotsinkielisen koulutuksen tilanteeseen. Siinä asetetaan ruotsinkielistä koulutusta koskeva laajakantoinen tavoite:

”Yhteisillä tavoitteilla ja eri toimijoiden yhteistyössä toteuttamalla toimenpiteillä luodaan kaikilla koulu-tusasteilla entistä tasa-arvoisempaa, osallistavampaa ja korkeatasoisempaa ruotsinkielistä koulutusta.”

Selontekoon on kirjattu merkittävä periaate: ruotsinkielistä koulutusta kehitetään yhtä aikaa suomenkielisen kanssa. Koulutukseen ja tutkimukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet koskevat molempia kansalliskieliä. Ruotsinkieliselle koulutukselle pyritään luomaan suomenkielisen rinnalle yhdenvertaiset opiskelumahdollisuudet. Asiaa on harvoin sanottu näin selvästi ääneen.

Luvusta 3.10 on nostettava myönteisenä asiana esiin ruotsin kielen asema maahanmuuttajien kielenä. Tavoitellaan sitä, että ruotsinkielinen koulutus voisi olla vaihtoehto perheille, joissa käytetään kahta tai useampaa kotikieltä. Kotoutujille tulisi olla tarjolla toimiva ruotsinkielinen koulutusväylä, jossa otetaan huomioon alueelliset erot ja erityispiirteet. Tämä on kannatettavaa.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Maahanmuuttajien integrointi ja kielikoulutus (erit. 3.11)

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden muita heikompi koulumenestys on ollut pitkään tiedossa. Oppimistulosten erot ovat suurimpia OECD-maissa. Ne ovat suurentuneet jo toistakymmentä vuotta peräjälkeen.

Selonteossa on useita maahanmuuttajien integrointiin ja kielikoulutukseen vaikuttavia merkittäviä toimenpide-ehdotuksia. Niistä tärkeimpiä ovat lukutaidon parantamiseen tähtäävät toimet. Myös orastavan segregaatiokehityksen ehkäiseminen saa huomiota. Eriytymisen torjuminen voi vaikuttaa pitkällä tähtäimellä myönteisesti muun muassa kieliasenteisiin ja -ilmapiiriin.

Selonteossa halutaan erityisesti turvata ei-äidinkielisten oppilaiden oppimisedellytykset ja kielellinen integraatio kansalliskieliin. Suomi toisena kielenä -opetus on koko maata ajatellen heterogeenista. Nyt siihen tahdotaan tarttua. Selonteossa S2-opetukseen liittyy erillinen toimenpiteensä (s. 20):

Käynnistetään suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetuksen kehittämisohjelma vuosille 2021–2023. Ohjelman pohjalta vakiinnutetaan laadukas suomi/ruotsi toisena kielenä -opintopolku koulutusjärjestelmän kaikille kouluasteille.

Koko koulutusjärjestelmän kattava suomi tai ruotsi toisena kielenä -opintopolku on erityisen tärkeellinen. Sen vakiinnuttaminen, toiminnan resurssien turvaaminen ja toteuttamisen koordinointi tulee nostaa erityistoimien kohteeksi. Samassa yhteydessä tulisi tarkastella maahanmuuttoon liittyvän kielikoulutuksen kokonaisuutta. Kielikoulutuksen koordinaatio on tätä nykyä sirpaloitunut eri ministeriöiden hallinnonaloille, mikä vaikeuttaa kokonaistilanteen hahmottamista ja toiminnan johtamista.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

-

Räsänen Matti
Kotimaisten kielten keskus